

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ
У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Чеботарьова Г. В.

*Кримський економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
м. Сімферополь, АР Крим, Україна*

В статті досліджуються методологічні засади пізнання проблем кримінального права на сучасному етапі, в тому числі проблем кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності. Аналізуються особливості різних методів дослідження, як традиційних (основних), так і новітніх.

Ключові слова: методологія, дослідження, кримінальне право, правопорядок, медична діяльність, злочин.

Постановка проблеми. Вивчаючи такі складні соціальні і правові феномени, як кримінально-правова охорона, правопорядок в сфері медичної діяльності, система норм, що забезпечує його підтримання, необхідно визначити методологічні засади їх дослідження.

Огляд наукознавчої літератури показує, що розуміння методу та методології було й залишається неоднозначним. Звернемо увагу на одну важливу, як на наш погляд, обставину, що характеризує методологію досліджень з кримінального права. Історично обумовленим у інструментарії досліджень вітчизняних наук кримінально-правового циклу є вплив на їх розвиток пануючої державної ідеології. Як наслідок, методологія досліджень проблем злочинності та боротьби з нею тривалий час базувалася на моністичному підході, тоді як лише матеріалістична діалектика визнавалася єдино можливим і правильним підходом до організації й проведення наукових досліджень. Сучасний стан вітчизняної науки (і правової в тому числі) дозволяє стверджувати, що її особливістю є розвиток методологічного плюралізму. Зазначена трансформація вже відчутно відобразилася на методології досліджень з кримінального права, що проявляється в помітній диверсифікації методів пізнання, які використовуються дослідниками. Як слушно наголошує Тацій В. Я., «...на початку XXI століття методологія вітчизняного правознавства потребує істотного оновлення, значних зрушень у напрямку наближення до найбільш вагомих загально-визнаних досягнень європейської та світової філософської та соціологічної думки» [1, с. 10]. Тому дуже актуальним є визначення методологічних підходів в дослідженні проблем кримінального права на сучасному етапі, в тому числі проблем кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності

Стан дослідження. Методологічним засадам дослідження проблем Особливої частини кримінального права приділялась увага в трудах багатьох вітчизняних вчених,

таких як Тацій В. Я., Гуторова Н. О., Панов М. І., Батиргарєєва В. С., Костенко О. М., Фесенко Є. В. та інших, однак методологічні основи дослідження проблем кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності не здійснювалося.

Тому *метою цієї роботи є* окреслення методологічних підходів в дослідженні проблем кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності.

Вклад основного матеріалу. У науці метод – це передусім спосіб, шлях пізнання і перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулюють практичну і пізнавальну діяльність суб'єктів, основною функцією якого є внутрішня організація і регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого об'єкта [2, с. 17].

Системам методів конкретних наук властиві свої, історично мінливі закономірності. Якщо говорити про доктрину кримінально-правову, то в ній досить давно вироблено ряд прийомів дослідження, що стали традиційними (основними). Так, Гуторова Н. О. та Панов М. І., розглядаючи методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права, включають до основних методів діалектичний, системно-структурного аналізу, формально-логічний (догматичний), соціологічний, історичний та порівняльний. При цьому науковці вказують, що «кожен з них має свої особливості, що надає можливості ґрунтовно висвітлювати ті чи інші аспекти об'єкта (предмета) дослідження. У той же час, доповнюючи один одного, вони в цілому утворюють одну досить складну діалектично суперечливу і в той же час єдину систему взаємопов'язаних прийомів наукового пізнання» [3, с. 291-304].

«Набір» інструментів пізнання проблем кримінально-правової охорони правопорядку в сфері медичної діяльності обумовлюється родовою й видовою приналежністю об'єкта й предмета досліджень до категорій «юриспруденція – кримінальне право – Особлива частина кримінального права», «юриспруденція – медичне право», «медична – медична діяльність – правове регулювання медичної діяльності». Наявність цих зв'язків певною мірою визначає способи, які мають в ньому використовуватися, зумовлює використання діалектичного методу пізнання, побудови мислення від конкретного до абстрактного з подальшим переходом від абстрактного до конкретного [4, с. 127-157]. При використанні діалектичного методу пізнання від уявлення про окремі види злочинів, що заподіюють шкоду правопорядку в сфері медичної діяльності та підстав кримінальної відповідальності за них, доцільний перехід до абстрактного (загального) поняття про ці злочини – в якому вище впливає з нижчого, а нижче переходить у вище. Через дослідження цього абстрактного поняття (яким може бути «злочини, що посягають на правопорядок у сфері медичної діяльності», або «злочини у сфері медичної діяльності») здійснюється вивчення основних ознак, що характеризують такі злочини. При цьому шляхом синтезу, узагальнення й абстрагування від часткових і несуттєвих ознак виявляються найбільш загальні й істотні в кримінально-правовому смислі ознаки, притаманні в цілому даному виду діянь, які мають постійну повторюваність у кожному конкретному випадку і при цьому відбивають сутність злочинів цього виду [3, с. 293]. Це дозволяє, в свою чергу, піднявшись від вищого до нижчого, виявити проблеми, недоліки і перспективи поліпшення охорони правопорядку у сфері медичної діяльності засобами кримінального права. Аналіз конкретних видів злочинів, що посягають на правопорядок у сфері медичної діяльності, слід проводити у від-

повідності з традиційною методикою, виробленою кримінально-правовою доктриною – через призму їх складів та елементів останніх. Послідовність аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу в цій частині дослідження передбачає послідовний рух від нижчого (ознак конкретних злочинів) до вищого (загальних проблем, що характеризують стан і якість законодавства в частині встановлення кримінальної відповідальності за посягання на правопорядок в сфері медичної діяльності). В результаті синтезу зазначених положень має бути утворене поняття про більш високий рівень абстракції – кримінальну відповідальність за злочини у сфері медичної діяльності, яка за рівнем узагальнення перебуває поміж науковими абстракціями нижчого (поняттям кримінальної відповідальності за окремих вид злочинів у сфері медичної діяльності) і вищого (загальним поняттям кримінальної відповідальності) рівнів.

Дослідження питань правопорядку в сфері медичної діяльності вимагає концентрації уваги саме на правопорядку, що є частиною порядку суспільних відносин. Це передбачає звернення до таких категорій, як «система», «порядок», «нестабільність» тощо. Вони входять до сфери, відносно нової загальнонаукової дисципліни – синергетики (теорія еволюції і самоорганізації складних систем світу, що виступає як сучасна (постдарвінівська) парадигма еволюції) [5, с. 152]. Як підкреслюється у сучасній науковій і наукознавчій літературі, всі соціальні об'єкти, розглянуті з урахуванням їхнього історичного розвитку, належать до типу складних систем, що само розвиваються [6, с. 61]. Право (і кримінальне в тому числі), медицина (сфера медичної діяльності) як соціальні феномени можуть розглядатися як системи, що мають зазначені характеристики. В юридичній літературі відзначається, що як міждисциплінарна наукова теорія синергетика виступає передусім як загальнометодологічний підхід, який орієнтує процес пізнання на виявлення й аналіз тих чи інших явищ, властивостей складного системного об'єкта правової науки [7, с. 70]. Тому при дослідженні такого об'єкта кримінально-правової охорони, як правопорядок у сфері медичної діяльності, його сторін та механізму заподіяння йому шкоди може бути використані елементи синергетичного методу.

Поряд із цим в дослідженні проблем правопорядку у сфері медицини та засобів його охорони засобами кримінального права може бути застосований й системний підхід, метод системно-структурного аналізу. Системний підхід передбачає розгляд частин у єдності з цілим із врахуванням зв'язків та відносин системи із середовищем, в якому перебуває (вона – підсистема більшої системи). На право, за визначенням Алексеєва С. С., розповсюджуються загальні закономірності складних системних об'єктів, воно є цільним системним утворенням, єдиним організмом, якому властиві ієрархічна будова, інтегративні (інтегральні) якості, генетичні й функціональні зв'язки тощо [8, с. 4]. Норма, яка описує склад злочину, що посягає на правопорядок в сфері медицини, у диспозиції та вид та розмір покарання за цей злочин у санкції, є мікросистемою. Системний підхід дозволяє аналізувати і внутрішній зміст елементів й ознак складів конкретних злочинів, що посягають на правопорядок у сфері медичної діяльності, оскільки ці елементи утворюють певну систему, перебувають в органічному зв'язку, впливаючи один на одного.

Враховуючи, що положення кримінального закону є не єдиним ресурсом, що забезпечує порядок суспільних відносин в сфері медичної діяльності, а крайнім засобом

їх організації, саме системний підхід може бути використано в дослідженні зв'язків кримінального законодавства і положень правових актів про охорону здоров'я (або, що більш точно відповідає предметній специфіці останнього – медичного права), адміністративного законодавства, деякими конституційними положеннями, на підставі чого, зокрема, можуть бути виявлені ознаки, що дозволяють відмежовувати злочинні посягання на правопорядок у сфері медичної діяльності від некримінальних девіацій в цій сфері, окреслити межі кримінально-правової охорони зазначеного об'єкта, виявити в ній пробіли – сегменти в системі відносин у сфері медичної діяльності, що не піддані кримінально-правовому захисту.

При дослідженні кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності може бути використаний і логіко-догматичний метод, який є традиційним для вивчення проблем кримінального права. Його застосування передбачає оцінку вже існуючих законодавчих положень з позицій формальної логіки – при цьому предметом оцінки мають стати як в цілому норми, так й їх самостійні елементи та окремі поняття, що використані в них законодавцем.

Одним з важливих аспектів дослідження проблем Особливої частини кримінального права є аналіз різноманітних юридичних текстів в цілому та окремих їх положень, які потребують тлумачення. Це складний інтелектуально-вольовий процес, спрямований на пізнання та пояснення смислу права [9, с. 5]. Закономірності змістовної інтерпретації смислу всіляких письмових текстів досліджує герменевтика. Герменевтичний метод може бути використаний при дослідженні та тлумаченні змісту формулювань, викладених у нормах кримінального закону та інших нормативних й правових актах, що здійснюють вплив на відносини у сфері медичної діяльності (впорядковують їх або захищають), для з'ясування їх смислу та значення, встановлення логічних зв'язків між відповідними приписами. Окремою підставою для його застосування є використання в зазначених актах різноманітних спеціалізованих та неюридичних термінів (таких, наприклад, як «трансплантація», «реципієнт», «інформована згода», «ятрогенія» тощо). В результаті застосування зазначеного методу можуть бути отримані більш точні зразки тлумачення вже існуючих юридичних норм, а також висловлено рекомендації стосовно вдосконалення формулювань окремих положень кримінального закону в частині встановлення підстав кримінальної відповідальності за посягання на правопорядок у сфері медичної діяльності (уточнено зміст диспозицій, в деяких випадках – й санкцій положень Особливої частини КК), а також виявлено й уточнено смислові зв'язки норм кримінального права з іншими правовими нормами (передусім, нормами медичного права) в частині забезпечення правопорядку у сфері медичної діяльності.

Будь-який процес пізнання супроводжується порівнянням, яке допомагає відмежувати схожі явища від похідних, визначити в них загальне й особливе, класифікувати їх, побудувати уявлення про їх зміст, сутність і призначення [10, с. 78]. Це визначає можливість використання й такого (традиційного) методу, як компаративістський (порівняльно-правовий). Його застосування доцільне там, де положення законодавства про кримінальну відповідальність України зіставлятимуться, порівнюватимуться з положеннями кримінальних законів зарубіжних країн, а також з нормами міжнародного права. При цьому об'єктом цього порівняння можуть стати не лише

кримінально-правові заборони, але й інші положення, які стосуються забезпечення правопорядку у сфері медичної діяльності кримінально-правовими засобами (наприклад, положення про підстави виключення злочинності діяння у сфері медичної діяльності). В результаті застосування зазначеного методу можуть бути виявлені ефективні чи більш досконалі рішення, які заслуговують на запозичення, імплементацію, рецепіювання до вітчизняного кримінального закону. З іншого боку, зазначений метод дозволяє побачити недоліки та пробіли, які існують в сфері кримінально-правового захисту правопорядку у сфері медичної діяльності й уникнути їх. Ще одна причина, яка вимагає використати компаративістський метод, пов'язана з інтер – і транснаціональним характером деяких посягань, що заподіюють шкоду правопорядку у сфері медичної діяльності – таких, наприклад, як торгівля органами чи тканинами тіла людини.

У зв'язку із тим, що медична діяльність належить до найдавніших соціальних практик, то й намагання регулювати суспільні відносини в зазначеній сфері мають досить давню традицію. Так само значну історію мають спроби використання кримінально-правових засобів в різні епохи та в різних законодавчих актах з метою захисту порядку суспільних відносин у сфері медичної діяльності. Зважаючи на це, для поглиблення й розвитку знань про об'єкт і предмет дослідження необхідне застосування історико-порівняльного методу. Ретроспективний огляд законодавства, яке в різні періоди забезпечувало кримінально-правову охорону правопорядку у сфері медичної діяльності, дозволяє визначити, яким чином воно розвивалося та сформувалося у стані, в якому перебуває в теперішній час у правовій системі України. Окрім, власне, з'ясування цієї генези, вивчення законодавчого досвіду минулого та поглядів на кримінально-правову оцінку поведінки суб'єктів у сфері медичної діяльності, такий підхід дозволяє звернути увагу на формулювання підстав кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері медичної діяльності, судити про досконалість діючих норм.

Оскільки злочини у сфері медичної діяльності є не лише юридичним (кримінально-правовим), а й соціальним феноменом, тому в дослідженні проблем кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності можливо використовувати і соціологічні методи. Вони дозволяють, зокрема, з'ясувати соціальну обумовленість використання кримінально-правових заборон в охороні медичних відносин, їх соціальну ефективність, а також соціальні характеристики злочинів у сфері медичної діяльності.

Висновки. Сучасний стан розвитку правової науки дозволяє визнати її особливістю розвиток методологічного плюралізму, який визнає плідними як апробовані юридичною наукою методи дослідження правових феноменів, так і відносно нові методи – зокрема, звернення до таких категорій, як «система», «порядок», «нестабільність», що вимагає застосування синергетичного методу пізнання.

Необхідно розрізняти методи дослідження кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності та методи такої охорони (останні зумовлені функціями кримінального права та засобами їх виконання і самі по собі можуть виступати предметом дослідження юридичних наук).

Теоретико-прикладний інструментарій, що може використовуватися для наукової розробки кримінально-правової охорони правопорядку у сфері медичної діяльності,

має бути різноманітним та включати наступні методи дослідження: діалектичний метод, метод системно-структурного аналізу, логіко-догматичний метод, герменевтичний метод, компаративістський метод, історико-порівняльний метод та соціологічні методи пізнання.

Список літератури:

1. Тацій В. Значення юридичної науки у формуванні правової системи України / В. Тацій // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2-3. – С. 5-24.
2. Баскаков А. Я. Методология научного исследования : учеб. пособие / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – [2-е изд.]. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
3. Панов М. І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права / М. І. Панов, Н. О. Гуророва // Проблеми законності. – 2009. – № 100. – С. 291-304.
4. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М. : Аванта, 2001. – 560 с.
5. Князева Е. Н. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М. : Наука, 1994. – 236 с.
6. Степин В. В. Синергетика и системный анализ / В. В. Степин // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 560 с.
7. Шундигов К. В. Методологический статус синергетики в юридических исследованиях / К. В. Шундигов // Современное право. – 2007. – №1. – С. 67-70.
8. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1975. – 269 с.
9. Вопленко Н. Н. Официальное толкование норм права / Н. Н. Вопленко. – М. : «Юридическая литература», 1976. – 118 с.
10. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Олена Леонідівна Бигич ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2002. – 208 с.

Чеботарева Г. В. Методологические основы исследования проблем уголовно-правовой охраны правопорядка в сфере медицинской деятельности / Г. В. Чеботарева // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 273-279.

В статье рассматриваются методологические основы исследования проблем уголовного права на современном этапе, в том числе проблем уголовно-правовой охраны правопорядка в сфере медицинской деятельности. Анализируются особенности разных методов исследования, как традиционных (основных) так и новейших.

Ключевые слова: методология, исследование, уголовное право, правопорядок, медицинская деятельность, преступление.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF STUDY PROBLEMS CRIMINAL PROTECTION ORDER IN THE SPHERE MEDICAL ACTIVITY

Chebotareva G. V.

Crimean Economic Institute, Kyiv National Economic University, Simferopol, Crimea, Ukraine

It is investigated the methodological foundations of cognition problems of criminal law at present, including the problems of criminal law enforcement agencies in the field of medical practice in the article. Modern status of domestic science (and legal as well) suggests that the feature is the development of a methodological pluralism. Transformation has significantly impact on the research methodology in criminal law, resulting in noticeable changes in methods of learning used by researchers.

It was argued that the methodology of knowledge problems of criminal law enforcement agencies in the area of medical activity driven by generic and species belonging object and subject of research to categories «jurisprudence – criminal law – special part of criminal law», «law – the right to health», «medicine – medical

activities – legal regulation of medical practice.» Since the modern state of jurisprudence is characterized by such a feature as methodological pluralism, the article analyzes the legal science as approved methods of legal phenomena, and relatively new methods.

It is proposed various theoretical and applied tools that can be used to develop scientific research problems of criminal law enforcement agencies in the field of medical practice. This should be a dialectical method for determining the nature, content and structure of policing in the area of medical practice, formulating the concept of crimes related to medical practice, the grounds of criminal responsibility for them; comparative legal method for establishing the common and different provisions on enforcement in the field of medical practice criminal law means in Ukraine and abroad, historical and historical-comparative method to determine trends in the creation of the institute criminal law enforcement agencies in the field of medical practice, a systematic method for analyzing the content of elements and attributes of crime in the area of medical practice; logical and dogmatic method for the analysis of certain norms of the Criminal Code of the responsibility for offenses in the field of medical practice in terms of enforcement of legislative technique.

Key words: methodology, research, criminal law, law enforcement, medical activities, crime.